

Znáte pohádku Boženy Němcové *O dvanácti měsíčkách*? Jak měsícci pomohli Marušce přinést v kruté zimě zlé maceše a Holeně fialky, později jahody a jablka? Jak to dokázali? Však asi víte. Sedí na louce na dvanácti kamenech kolem ohně, který je pozemským symbolem Slunce. Každý z dvanácti mužů představuje jeden měsíc v roce a na nejvyšší kámen v čele usedl s žezlem v ruce ten, který zrovna vládne.

„Dobrý den, dobří muži,“ oslovila je v pohádce Maruška, „nemohla bych se u vás na chvíli ohřát?“ – „Klidně se ohřej,“ souhlasil panující Leden, „jen nám pověz, co tu tak sama a v takové zimě děláš?“ – „Hledám fialky,“ odpověděla Maruška. „Teď v zimě?“ podivil se Leden. „Já vím, ale musím je přinést, nebo mě sestra Holena zabije.“

A tak Marušce k fialkám pomohl měsíc Březen. Vatra se rozhořela a najednou všude kolem začal tát sníh, louka se zazelenala a na ní se objevily fialky. Když Maruška potřebovala natrhat jahody, pomohl jí Červen. A do třetice měla donést jablka. Leden pokynul Září a oheň se opět rozhořel. Maruška mohla natrhat zralá červená jablíčka.

Jablíčka byla dobrá, ale Holeně a maceše nestačila. „To jsi všechna jablka musela cestou sníst?“ zlobily se na Marušku. „Ne, jen jsem rychle utíkala pryč,“ bránila se Maruška nařčení, ale Holena jí nevěřila. Byla namlsaná jablíčky a rozhodla se zajít si pro ně sama, a tak se vypravila na cestu.

Dlouho se trmácela lesem, byla jí zima, až konečně vyšla na louku, kde uviděla vatru a kolem ní sedět dvanáct mužů. Drze přistoupila k ohni a bez optání se ohřála. Poté zase odešla. To měsíčky urazilo, a Leden se chopil naplno vlády. Nebe se zatáhlo a začalo hustě sněžit. Nebylo vidět na krok. Holena bloudila, mrzla a mrzla, až klesla do sněhu. „Kde je ta Holena, cpe se někde jablky a matce nepřinese nic,“ zlobila se zatím doma macecha. „Půjdu ji hledat,“ rozhodla se a vyšla do zimy, ale i ona zabloudila. Maruška starostlivě vyhlížela macechu a sestru první den, druhý den... ale už je nikdy nespatriila. Od té doby šťastně hospodařila v chaloupce a nikdo už jí nikdy neublížil!

Pohádka je krásná a poučná. Ale my se chceme dozvědět víc. A tak poprosme oněch dvanáct měsíců, ať nám vyprávějí, co se všechno odehrává v čase jejich vládnutí a co se jim líbí. Vždyť roční koloběh je nekonečný a paměť měsíců nevyčerpatelná.

LEDEN

Na nejvyšší kámen usedá měsíc Leden a začíná vyprávět.

Mám několik pojmenování. U nás v Čechách ve svém jménu zrcadlím zimu. Slovensky se nazývám Január, anglicky January, německy Januar, francouzsky Janvier, španělsky Enero, italsky Gennaio, polsky Styczeń a rusky Январь (Janvar), abych s úctou uvedl jména nejznámější.

U starých Slovanů jsem se jmenoval Sičeň a u Keltů Fearn, kde jsem byl měsícem olše. Pro ně byly stromy něco víc než obyčejný kalendář. Co víc? Každá kultura vnímala začátek nového roku v jiném měsíci. Třeba u Keltů začínal nový rok západem slunce 31. října. Konaly se slavnosti a obřady Samain uctívající památku mrtvých předků a stvrzující kontinuitu života. U starých Římanů nový rok začínal 1. březnem. Prvého ledna nastupovali římsští konzulové do úřadu. Teprve když Julius Caesar roku 46 př. n. l. římský kalendář zreformoval, přesunul začátek roku na 1. leden, aby se rok kalendářní kryl s úředním. Na rozdíl od našeho pojetí nebyl tedy římský Nový rok dnem svátečním, ale pracovním. 1. ledna doprovodilo procesí bíle oblečených občanů nové konzuly na Kapitol a toho dne také proběhlo první zasedání senátu. Otvíraly se chrámy bohů, vykonávaly se oběti a bohoslužby. Zvláštní pozornost věnovali Římané bohu Janovi, starobylému božstvu času a všeho počátku. Janus byl podle Římanů muž s dvěma tvářemi, který jednou hledí do minulosti a druhou do budoucnosti. Odtud je tedy název měsíce ledna Januar – podle nejstaršího boha římského panteonu Jana.

1. ledna začíná nový rok podle gregoriánského kalendáře, který je používán největším počtem zemí. Ve východní ortodoxní církvi začíná nový rok 14. lednem (1. leden juliánského kalendáře). V mnoha zemích, kde převládá pravoslaví, se slaví oba svátky, jak gregoriánský, tak i juliánský. Gregoriánský Nový rok je civilním svátkem, zatímco juliánský, nazývaný Starý Nový rok, je svátkem církevním.

Jen tak pro zajímavost: Čínský Nový rok, také známý jako Lunární Nový rok, připadá každoročně na nov prvního lunárního měsíce, čtyři až osm týdnů před jarem (Lichun). Přesné datum může tedy padnout na kterýkoliv den mezi 21. lednem a 21. únorem. Každý rok je symbolizován jedním z 12 zvířat a 5 elementů, cyklujících každých 60 let. Jedná se o nejdůležitější čínský svátek roku.

Kolik já viděl bohů minulých kultur! Třeba takovou Befanu, která dodnes přináší v Itálii dárky dětem v noci z 5. ledna na 6. ledna, před Epifanií – svátkem Zjevení Páně. Nebo Mokoš, bohyni předení a tkaní, k níž se na ruském venkově modlí mnoho pravoslavných žen. Anebo řeckou bohyni osudu Klotho, jednu ze tří sudiček, které předou nit lidského života a kterým se říká Moiry. Sudičky jsou i v českých pohádkách. A není to tak dávno, co se u nás předlo.

Začátek měsíce ledna patří ještě vánočnímu času. 1. leden je důležitý den plný očekávání a nadějí, proto se s ním pojí i mnoho dodnes známých pověr, jako třeba *Jak na Nový rok, tak po celý rok*. Mně se ale líbí zvyk, který se konal v předvečer svátku Tří králů. Byl to večer plný kouzel a věštění. Lilo se olovo a podle jeho tvaru se hádalo, co koho v dalším roce čeká. I dnes se ještě dodržuje obchůzka Tří králů po domech. Čerstvě posvěcenou křídou se píše na veřeje žehnající iniciály K+M+B – Kašpar, Melichar, Baltazar – a zpívanou koledou naposledy se připomíná motiv novoročního přání: *A my všichni vystupujem a nový rok vám vinšujem*. Po šestém lednu se nový rok podle tradic skutečně začínal. Nastalo období práztek, zábav, veselí a dalších radovánek.

Přestože je Země začátkem ledna slunci nejbliže, přichází pravá zima a dlouhé noci. *Můžem se vyspat, není slyšet vlaštoviček, jen vítr foukat*, jak se zpívá v lednové písničce. Tak si ji zazpívejme a potom půjdeme se starým hospodářem na práztky.

Volně

V led-nu zi - ma, dlou - hé no - ci, mů - žem se vy - spat,
V í - tr mra - ky ro - ze - že - ne, pro - bu - dí se zem,

ne - ní sly - šet vlaš - to - vi - ček, jen ví - tr fou - kat.
slun - ko jas - ně po - las - ká nás, dob - ře bu - de všem.

Za - fou - kej, vě - tříč - ku, z Du - na - je,
Za - fou - ká vě - tří - ček z Du - na - je,

ať zi - ma br - zy zas roz - ta - je.
a slun - ko nad sně - hem vy - hra - je.

V dále je vidět hospodáře, jak zavřel dveře za posledními koledníky. V duši mu zní lednová písnička a při pohledu na zasněžené pole ho napadají vážné myšlenky o smyslu života a jeho vítězství nad smrtí. Věří, že život v přírodě musí zvítězit.

Vzpomíná na dětství, jak na přástkách bývalo veselo. Jako malý chlapec se těšil na pohádky, hádanky a různá říkadla. To byla škola, v které se probudila paměť národa. Starší dívky zpívaly a hrály rozmanité hry. Když přilákaly mládence, tak se i tančilo. Babička z Třeboně mu jednou ukázala obrázek, na kterém žena přede vřetenem ze lnu uvázaného ozdobnou páskou na kuželu. Pod obrázkem bylo napsané přáníčko k Novému roku:

Paní milá, k tvé milosti,
k utěšení i k libosti,
přediš zdráva a vesela,
jakž by koli sama chtěla:
buďto tlusto, nebo tence,
by vřeténka nezlámala
a předena neztratila.
Ráčíž to ode mne přijieti
a dej Buoh dobré leto mieti.

Babička slavnostně říkávala: „Přástky mají historii jako člověk sám. Přání je psané starou češtinou. Vždyť je z Třeboňského rukopisu z 15. století.“

